

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

616.95

Ղ-15

B. 765

հուպին ձրի յաւե-
լում

«Ա.Ռ.ՈՂԶԱՊԱՀԻԿ ԹԵՐԹԻ»

1904—5

Ս Ի Բ Ի Ր Ա Խ Տ

Կազմեց

Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆՑ

ԹԻՖԼԻԶ 1904 թ.

Տպարան „ՀԵՐՄԷՍ“ Մաղաք. փող. № 15.

(53)

18.06.2013

30 JUL 2010

Առաջին ձեռնարկը «ԱՌՈՌՂՁԱԳՍՀԻԿ
ԹԵՐԹ-Ի (1904—1905)

610
124-24

616.95 *ար*

Ս Ի Բ Ի Դ Ա Խ Տ

7-15

856

1003
10240

Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆՑ

Երանյան Կարգապետ
Վարդանյան Բեկ
Բարսեղյան Գրիգոր
Քանաճյան Բեկ
Կարապետյան Կարգապետ
0,25 1 2 3

0102 JUL 02

7493

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

010
1904

Ս Ի Բ Ի Դ Ա Ն Ս

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 13-го сент. 1904 г

Ս Ի Բ Ի Դ Ա Ն Ս

Սիբիրախար կենդանիների բոլոր վարակիչ հիւանդութիւններից ամենատարածուածն է և տարածոււմ է ոչ թէ օդի միջոցով, այլ անմիջական շփումով: Գիտար թէ աւերոյժ աշխարհում լինի մի երկիր, որ ծանօթ չլինի սիբիրախտի հետ. մի քանի երկիրներ մինչև այժմ էլ մեծամեծ ֆլաններ են կրում այդ հիւանդութիւնից: Ռուսաստանում ամեն տարի շատ նահանգներում սիբիրախտ է յայտնոււմ և անասունների մէջ զգալի կորածներ առաջացնում: Ներքին Գործերի Նախարարի տեղեկագրից երևում է, որ 1891 թ. սիբիրախտը տարածուած է եղել եւրոպական հուսաստանի 60 նահանգներում, Կովկասի 6 նահանգներում և ասիական Ռուսաստանի 10 նահանգներում: Կայսրութեան այդ 76 նահանգներում ընդամենը հիւանդացել են 19,490 ձի, որից 12,410-ը մեռել է, 13,130

մեծ եղջիրաւոր անասուն, որից մեռել է 10,389, 17,030 ոչխար, որից 16,050-ը մեռել է և վերջապէս 1,326 խոզ, որից մեռել է 975-ը:

Հին ժամանակներում սիբիրախոր չարիք էր հասարւում միայն Սիբիրիաի համար, որտեղ մինչև այժմ էլ այդ հիւանդութիւնից կոտորւում են բազմաթիւ անասուններ. այդ պատճառով էլ հիւանդութիւնը սիբիրախոր է կոչւում:

Սիբիրախորով կարող են հիւանդանալ համարեա բոլոր կենդանիները, բայց ամենից աւելի հեշտ հիւանդացող են հասարւում խոտակերները. մեծ եղջիրաւոր անասունները, ոչխարները, ձիերը: Սիբիրախորով բռնուելու աւելի քիչ տրտմարութիւն են ցոյց տալիս խոզերը, մսակերները և թռչունները: Սիբիրախորով հիւանդանալ կարող են և մարդիկ:

ՍԻԲԻՐԱԽՈՐ ՊԱՏՃԱՌԸ

Սիբիրախոր կոչուած հիւանդութիւնը առաջանում է կենդանու մարմնի մէջ առանձին տեսակի բակտերիա ներս մտնելուց, որոնք յետո զարգանում են նրա արեան մէջ: Սիբիրախոր երևան է գալիս մեծ մասամբ

գարնան վերջերը և աւելի սաստիկ կերպով տարածւում է ամառը, մանաւանդ երբ սկսւում են անձրևները և սոսա շոքերը: Սիբիրախոր աւելի շատ յայտնւում է ճահճային և կիզահոյտ տեղերում, որոնք պարունակում են իրանց մէջ շատ փոսած բուսական մնացորդներ: Առանձնապէս խիստ վնասակար են ճանաչուած այն ճահճները, որոնք երբեմն չորանում են, երբեմն էլ սաստիկ անձրևների պատճառով խոնաւանում, տղմուում, որովհետև այդպիսի տեղերում են սիրում ապրել և բազմանալ մեծ քանակութեամբ բակտերիաները: Նրանց բազմանումը դադարում է միայն այն ժամանակ, երբ երկրի մակերևոյթը ծածկւում է հողի կարծր, չորացած կեղևով. բայց հէնց որ սկսեն անձրևներ գալ և կեղևը խոնաւանա, փափկի, վարակիչ նիւթը կրկին սկսում է բազմանալ: Յրտերն սկսուելուն պէս (աշնանը և ձմռանը) բազմանումը և զարգանումը դադարում է, ահա այդ պատճառով էլ ձմեռը շատ քիչ է պատահում, որ անասունները սիբիրախորով հիւանդանան:

Եթէ վեր առնենք սիբիրախորից մեռած կենդանու դիակից մի կաթիլ արիւն, մանաւանդ մահուանից անմիջապէս յետո, այն ժամանակ մանրացոյցի տակ միշտ կարելի է տես-

նել այդ կաթիլ արեան մէջ անթիւ—անհա-
մար փայտիկներ, որոնք խուզած մագիկներէ-
նման են երևում մանրոցների տակ: Ահա հէնց
այդ փայտիկներն են սիբիրախտի սկզբնական
փարակը: Մի կաթիլ արեան մէջ կարելի է
հաշուել մինչև մի միլիօն այդպիսի բակտե-
րիաներ:

Սիբիրախտով հիւանդացած կենդանիներ-
ըն արեան մէջ զիտնականները դեռ շատ վա-
ղուց նկատել էին բակտերիաներ, բայց նրան-
ցից ոչ ոքի մտքովն անգամ չէր անցնում,
որ այդ աննշան բակտերիաներն են սիբիրախ-
տի պատճառը: Միայն վաթսուներկան թուա-
կաններին Դովէն անունով մի ֆրանսիացի
զիտնական կարծիք յայտնեց, թէ սիբիրախ-
տով հիւանդացած կենդանիների արեան մէջ
գտնուող բակտերիաներն այդ հիւանդութեան
սկզբնապատճառներն են: Այդ բանն ապա-
ցուցանելու համար Դովէնը վեր առաւ սի-
բիրախտով հիւանդ կենդանուց մի կաթիլ ար-
իւն և նրանով պատուարտեց մի ուրիշ բոլո-
րովին առողջ կենդանու: Մի քանի ժամանակ
անցնելուց յետոյ այդ կենդանին, ճշմարիտ, որ
հիւանդացաւ սիբիրախտով և մեռաւ, իսկ նրա
արեան մէջ գտնուեցան մեծ քանակութեամբ
նոյնպիսի բակտերիաներ:

Ներկայումս արդէն ոչ ոք չի կասկածում,
որ կենդանիների սիբիրախտը առաջանում է
կենդանու մարմնի մէջ առանձին տեսակի բակ-
տերիաներ ներս մտնելուց և որ այն մանրիկ
ցուպիկները (որ կարելի է տեսնել մանրացոյ-
ցի տակ սիբիրախտով հիւանդ կենդանու մի
կաթիլ արեան մէջ) այդ հիւանդութեան իս-
կական պատճառներն են: Նրանք արագապէս
վերլուծում են արիւնը:

ՍԻԲԻՐԱԽՏԻ ԲԱԿՏԵՐԻԱՆԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՉՍԻՐԱՅՈՒՄԸ

Սիբիրախտի բակտերիաները կարող են
ապրել եւ թաղանթալ ինչպէս կենդանիների
մարմնի (նրա արեան մէջ), նոյնպէս եւ նրա
մարմնից դուրս—հողի, ջրի մէջ, քոյսերի
վրա: Նրանք իրանց գոյութեան պայմանների
վերաբերմամբ խիստ սակաւապահանջ են և
այդ պատճառով ուր էլ որ լինեն, համարեա
միշտ կարող են իրանց համար սնունդ գտնել:

Սիբիրախտի բացիլների զարգացման հա-
մար կարևոր են միայն հետեւեալ երեք պայ-
մանները. ա) օդի բաւականաչափ հոսանք,
բ) չափաւոր խոնաւութիւն և դ) չափաւոր
տաքութիւն, — 12° ոչ պակաս և 45° ոչ բարձր:

Ահա հէնց այն հանդամանքի շնորհիւ է, որ այս բակտերիաները իրանց գոյութեան պայմաններէ վերաբերմամբ պահանջող չեն, սիբիրախտը մի այնպիսի հիւանդութիւն է, որ կարող է պատահել ամենայն տեղ: Որովհետեւ այս վարակիչ նիւթը հողի մէջ երկար ժամանակ ապրելու և մնալու ընդունակութիւն ունի, այդ պատճառով էլ սիբիրախտ հիւանդութիւնն առաւելապէս տեղական հիւանդութեան բնաւորութիւն է կրում, այսինքն. կապուած է մի որոշ տեղի հետ, որտեղ հողի շերտն արդէն վարակուած է սիբիրախտի բակտերիաներով:

Ինչպէս արեւմտեան Եւրոպայում, նոյնպէս և Ռուսաստանում շատ տեղեր կան (նահանգներ, գաւառներ, որոնք հարուստ են ճահճոտ տեղերով), որտեղ շնորհիւ հողի մէջ եղած մեծ քանակութեամբ սիբիրախտային բակտերիաների, ամեն խորի մեծ քանակութեամբ անասունների կոտորուելը մի սովորական երևոյթ է համարուում: Ձրանսիաում ժողովուրդը այդպիսի տեղերը մինչև իսկ «անիծուած դաշտեր» է անուանում, որովհետև հէնց որ անասուններին այդ կողմերն են քշում արածելու, իսկոյն սկսում է նրանց կոտորածը:

Սիբիրախտով հիւանդացած կենդանիները, զեռ իրանց կենդանութեան ժամանակ, արտադրում են սիբիրախտի բակտերիաներով հարուստ մէջ և կղկղանք: Դիակն ընկած տեղը վարակում է իսկոյն, մանաւանդ եթէ այպիսի դիակից կաշին հանում են կամ մարմինը հոտած է լինում, որովհետև ամբողջ տարածութեան վրա հողի շերտը ծծում է իր մէջ ահագին քանակութեամբ սիբիրախտի բակտերիաներ: Այդ բակտերիաներն ընկնելով հողի երեսը, սկսում են արագութեամբ բազմանալ, մանաւանդ եթէ եղանակը տաք է և շնորհիւ հողի մէջ ապրելու իրանց ունեցած ընդունակութեան, երկար ժամանակ պահուում են այնտեղ (հողի մէջ), և հողը մի քանի տարի շարունակ սիբիրախտի օջախ է դառնում: Բայց զրանից վարակիչ նիւթը երբեմն չորացած խոտի, կաշուի հետ, երբեմն էլ ջրի հեռ (գետերի հեղեղուած ժամանակ) հեշտութեամբ փոխադրում է վարակուած տեղից հարեան տեղերը և այդպիսով այն տեղերում ևս տեղծում է սիբիրախտի նոր օջախներ: Միջատները ևս (մի ճանճերը, բոռերը—գոռեխները) կարող են վարակիչ նիւթը տարածել այս ու այն կողմ, երբեմն բաւական հեռու: Ծանճերը նախապէս սնուելով սիբիրախտով հիւանդ կեն-

դանու արիւնով, կարող են կծել առողջ կեն-
դանիներին ու հեշտութեամբ կարող են վա-
րակել վերջիններին սիրերախտով:

**Թէ ԻՆՉ ՃԱՆԱՊԱՐ ՀՆԵՐՈՎ ՍԻՔԻՐԱԽՏԻ
ՎԱՐԱԿԻՉ ԹՈՅՆԸ ՄՏՆՈՒՄ Է ԿԵՆԴԱՆՈՒ
ՕՐԳԱՆԻՉՄԻ ՄԷՉ**

Սիրերախտի վարակիչ Թոյնը կարող է
մանել կենդանիների մարմնի մէջ երեք ճանա-
պարհով. կամ աղիքային խողովակի միջով—
կերի և ջրի հետ, կամ Թոքերի միջով—ներ-
շնչած օդի հետ միասին, կամ քիչ վնասուած
կաշուի (վերքերի, քերծուածքների) միջով:

Կենդանիների մէջ աղիքային խողովակի
և Թոքերի միջով տեղի ունեցող վարակումը
աւելի յաճախ է պատահում և սիրերախտի
խիստ սատիկ ու սրընթաց հիւանդութիւն
առաջացնում, մանաւանդ շոք ամառները: Ե-
թէ կենդանին արածում է այնպիսի արոտա-
տեղերում, որտեղ սիրերախտից մեռած կենդա-
նիներ են Թաղուած կամ ուտում է այդպիսի
տեղերից քաղած խոտը, եթէ նա խմում է այն
գետի, լճի, ճահիճի ջուրը, ուր գցուած է եղել
սիրերախտից մեռած կենդանու դիակը կամ որ-
անը այդպիսի կենդանիների կաշին է Թըր-

ջուած, բուրդն ու մազն է լուացուած, —
այդ բոլոր դէպքերում կենդանին հեշտու-
թեամբ կարող է վարակուել սիրերախտով:
Կերի միջով վարակուելը հնարաւոր է ոչ միայն
ամառային ամիսներում, երբ սովորաբար ա-
ւելի յաճախ է պատահում այս հիւանդու-
թիւնը, այլ և ձմեռը, երբ կենդանիները
փակուած են լինում գոմերում ու անտառնե-
րում: Ահա հէնց այս պատճառով էլ կենդա-
նիների սիրերախտով վարակուելու վերաբեր-
մամբ, մանաւանդ ամառ ժամանակը, պէտք է
խիստ վտանգաւոր համարել այն բոլոր տեղե-
րը, որտեղ կան կաշուի, եղջիւրի գործարան-
ներ, նաև բուրդ լուալու, սատկած անա-
տուներ քերթելու տեղերը, նրանց գերեզ-
մանները: Այդպիսի տեղերի մօտ արածելով
կենդանին հեշտութեամբ կարող է պատահել
սիրերախտի վարակիչ Թոյնին և, ընդունելով
այդ Թոյնը այս կամ այն ճանապարհով (կերի,
ջրի, ներշնչած օդի հետ) վարակուել կարող է սի-
րերախտով: Կաշուի միջոցով սիրերախտով վարա-
կուելու դէպքեր կենդանիների մէջ աւելի սա-
կաւ են պատահում, քան Թէ աղիքային խողովա-
կի և Թոքերի միջով և առաջին դէպքում այն-
պիսի կատաղի հիւանդութիւններ չեն առա-
ջանում, ինչպէս վերջին երկու դէպքերում: Այս

կարգին են պատկանում զլիսաւորապէս միջատ-
ների կծեւոյց առաջացած վարակման զէպքերը:

**ՍԻՔԻՐԱՆԻՏՈՎ ՀԻՒԱՆԴԱՆԱԼՈՒ ԵՐԵՔ ՏԵ-
ՍԱԿԸ ԿԱԹՈՒԱԾՍԿԱՆ, ՍՈՒՐ ԵՒ ԴԱՆԴԱԼ-
ԸՆԹԱՅ**

Ի նկատի ունենալով այն հանդամանքը,
որ վարակիչ նիւթը կենդանու մարմնի մէջ
ինչ քանակութեամբ է մտնում և թէ վարակ-
ման բույէին կազմուածքը որքան տրամադիր
է հիւանդութեան (հիւանդալից կամ վատ-
առողջ վիճակը, մրսելը, վատ սնունդը, շատ
աշխատելուց նուազելը—այդ բոլորն աւելի
տրամադրուած է կենդանուն վարակուելու), սի-
բիրախտ հիւանդութիւնը կարելի է երեք
տեսակի բաժանել.

1. Կաթնածաղկան սիբիրախտի ժամանակ
կենդանիների հիւանդութիւնը շատ երկարա-
տեւ չի լինում, երբեմն մի քանի բույէ միայն:
Սկզբում արտաքուստ բոլորովին առողջ երեւո-
ցող կենդանու ուղեղը խանգարուած է և կեն-
դանին յանկարծ սկսում է ցնցուել, այս ու-
այն կողմ օրօրուել և վայր ընկնել. բերանից,
քթածակերից, ուղիղ աղիքից սկսում է դուրս
հոսել արիւնտոտ, փրփրոտ մաղաս, նարանոցի,

ոտների մէջ սաստիկ ջղաձղութիւն է տեղի
ունենում և կենդանին մեռնում է: Այս բո-
լորը տեւում է 5—10 րոպէ:

Այս տեսակ սիբիրախտի զէպքում յա-
ճախ կատարեալ առողջ երեւացող կենդանիներին
բոլորովին անսպասելի կերպով զտնում են
գոմում արդէն մեռած և միայն ոտերի տակի
ծեծուած աղբը ցոյց է տալիս, որ նրանք մա-
հուանից առաջ ցնցուցներ են ունեցել: Յա-
ճախ կենդանիները յանկարծ, հէնց ուղղակի
լծած տեղը, աշխատելիս մեռնում են անսպա-
սելի կերպով:

Հիւանդութեան այս տեսակից շատ յա-
ճախ վնասուած են ոչխարները և մեծ եղջիւ-
րաւոր անասունները: Չիերն այս տեսակ սի-
բիրախտով հիւանդանում են սովորաբար վա-
րակուած տեղում հէնց սիբիրախտի երեւալու-
սկզբներին. ձիերը աւելի յաճախ հիւանդա-
նում են սուր եւ դանդաղընթաց տեսա-
կով:

2. Սուր տեսակ սիբիրախտի ժամանակ կեն-
դանու հիւանդութիւնը համեմատաբար աւել-
լի երկար է տեւում. 4—12 ժամ, երբեմն և
մի ամբողջ օր: Հիւանդ կենդանին շատ տաքու-
թիւն է ունենում, որը հասնում է մինչև 40
42° II. և արիւնը զէպի դլուին ու թոքերը

լցուելու նշաններ են երևում.— աչքերը կարմրում են, գլխի սրտոյտ առաջ գալիս, կենդանին կանգնում է այնպէս, որ կարծես զրկուած լինի լսողութիւնից, շնչառութիւնն արագանում է, զարկը խփում է արագ-արագ, քթի մաղասամաշկը պայծառ կարմիր գոյն է ստանում, կենդանին անհաստատ քայլեր և շարժումներ է անում, կղկղանքը և մէղը արեան գոյն են ունենում, կենդանին ոտները գեանին է խփում, աքացի է տալիս, բարձրանում է յետին զոյգ ոտների վրա, առամները կրճտացնում է, սկսում է ջղաձգութիւնը, նա վայր է ընկնում, ուշակորոյս է լինում, բերանից, քրթից և յետոյքի անցքից արիւն է հոսում: Երբեմն երևան են գալիս նաև կատաղութեան սկզբնական նշաններ. ոտներով, գլխով խփում է գեանին և մեռնում է: Երբեմն առաջին ջղաձգութիւնից յետոյ կենդանին կարծես թէ ժամանակաւորապէս լաւանում է, բայց քիչ միջոց անցնելուց յետո կրկին սկսում է ջղաձգութիւնը, որից և կենդանին մեռնում է: Զղաձգութիւնների միջոցում կենդանին ճընշուած վիճակի մէջ է լինում, նրա դէմքը յուսաստուութիւն է արտայայտում, նա գլուխը կախ զցած է պահում և շարժուելիս այս ու այն կողմն է օրօրում:

3. Սիբիրախտի երրորդ դանդաղընթաց տեսակը 2—5 օր, երբեմն և աւելի է տևում և յատուկ է եղջիւրաւոր անասուններին և ձիերին: Այս դէպքում ևս հիւանդութեան նշանները նոյնն են, ինչ որ սուր հիւանդութեան ժամանակ, միայն պակաս արտայայտիչ են և աւելի երկարատև. սակայն այս ժամանակ ևս հիւանդի տաքութիւնը բաւականաչափ բարձր է լինում, մտնաւանդ հիւանդութեան սկզբում: Բացի սրանից նկատելի է լինում նաև որոճալու անկանոնութիւն, մարսողութեան խանգարում, ամրութիւն (կապ), խիթքեր (ցաւեր, սանջու), շնչում է նա շատ ծանր, և հեւալով, սաստիկ ծարաւութիւն է զգում, մարմնի վրախ բուրդը խիստ զզգաւոր է լինում, մկանները դողդողում են և երբեմն պատահում է նաև անընդհատ լուծ: Կովերը նոյն խիղաղարում են կաթ տալ, կղկղանքն սկզբում լինում է չոր, ապա մաղասախառն և երբեմն էլ թարախախառն, տաքութիւնը հասնում է մինչև 42° II, երբեմն իջնում է բնականին հաւասար: Եթէ աղիքները վնասուած չեն, սիբիրախտի ժամանակ կենդանին երբեմն մինչև մահը կեր է ուտում:

Այս տեսակի սիբիրախտի միջոցի երևա-

լուց կէս կամ մէկ օր յետոյ սովորաբար ձիերի (սակաւ անգամ եղջիւրաւոր անասունները) մարմնի զանազան մասերում (գլխի, որովայնի, ախորձապարկի, աճուկների, ստինքի, կրծքի, պարանոցի, ուսերի, կոկորդի վրա) դուրս են գալիս առանձին տեսակ ուռուցքներ (карбункулы), որոնք սկզբում փոքր են լինում (արքայակաղինի մեծութեամբ), կարծես օձի կծած լինեն, բայց շուտով արագութեամբ սկսում են մեծանալ և մարդու գլխի չափ դառնալ: Սկզբում այդ ուռուցքներն արտաքուստ կարծր, տաք, շոշափելի ցաւակիր և փոքր են լինում, բայց յետո մեծանում են, մէջները ջրային հիւթ է զոյանում և նրանք սառնեն դառնում ու էլ չեն ցաւում: որոնք կոչւում են ջրակաղիններ (отеки): Այսպիսի ուռուցքներ կենդանիների վրայ կարող են պատահել նաև ուրիշ պատճառներից և հիւանդութիւններից, բայց հասարակ ուռուցքները երբէք այսպիսի արագութեամբ և այս աստիճան չեն մեծանում: Եթէ կենդանու վրայ մի ուռուցք յայտնուի և այդ ուռուցքը շատ կարճ ժամանակամիջոցում սկսի աճել և եթէ իմացուի, որ մօտակայում անասունների մէջ ջարդ կայ, համարձակ կարելի է ենթադրել որ հասարակ ուռուք չէ, այլ սիրբրախտ է:

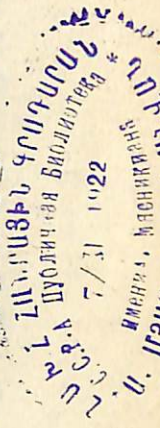
1000
10240

Սոյնման ուռուցքներ կարող են գոյանալ նաև կենդանու մարմնի ներսը կամ հաստ և բարակ աղիքների մաղասամաշիկի վրա, կամ շնչաուութեան գործարանների շրջանում: Կենդանի ժամանակն այդ ուռուցքներն, ի հարկէ, չեն նկատոււմ: նրանց կարելի է զտնել միայն սիրբրախտով վարակուած կենդանու դիակահատութեան ժամանակ:

Այն տեղերում, ուր յաճախ է պատահում սիրբրախտ հիւանդութիւնք, հովիւները հիւանդութեան հէնց առաջին նշաններից ճանաչում են այդ:

ՈՉԽԱՐՆԵՐԻ ՍԻՔԻՐԱԽՏ

Ոչխարների մէջ աւելի յաճախ այս հիւանդութեան կաթուածական տեսակն է պատահում: Այս հիւանդութեան ժամանակ առաջուց բոլորովին առողջ ճանաչուած ոչխարներն անսպասելի կերպով յանկարծ վայր են ընկնում իբրև կաթածահար և ջղաձգութեան մէջ մի քանի րոպէից յետո անշնչանում են: նրանց քթածակերից, յետոյքի անցքից, սեռական գործարաններից սկսում է արիւնայից արտահանութիւն: Սյդ բանը պատահում է կամ արօտներում կամ գոմում, ուստի և սիրբ-

րախտի ժամանակ յաճախ ոչխարներին առաւոտները զոմում սատկած են զոնում:

Երբ ոչխարների սիբիրախտը զանգաղընթաց է լինում, նրանց հիւանդութեան նշանները նոյնն են (ջերմ, խլացում, ուռուցքներ), ինչ որ ձիերինն ու եղջիւրաւոր անասուններինն է: Ռուսաստանում սիբիրախտով ամեն տարի մեռնում են միջին թւով մինչև 100,000 գլուխ ոչխար:

ԽՈՉԵՐԻ ՍԻՐԻՐԱԽՏ

Խոզերը, նմանապէս և մսակերները սիբիրախտով աւելի քիչ են հիւանդանում, քան խոտակերները: Մրանց շրջանում այս հիւանդութիւնը սովորաբար միայն այն ժամանակն է պատահում, երբ այդ միևնոյնն արդէն զոյութիւն ունի խոտակեր անասունների մէջ: Խոզերի և մսակեր կենդանիների սիրաբախտով վարակուելու աղբիւր ծառայում է սովորաբար սիբիրախտով հիւանդ կամ մեռած կենդանիների միսը, որ նրանք ուտում են: Խոզերի սիբիրախտը արտայայտում է սովորաբար նրանով, որ կոկորդի, լեզւի վրա ուռուցքներ են գուրս դալիս և բացի զրանից կենդանին ունենում է սաստիկ ջերմ (41—42°), շնչառու-

թիւնն ազատ չէ, կերը դժուարութեամբ է կուլ աալիս, բերանի խոռոչը սաստիկ կարճրած և կենդանին խիստ անհանգիստ է: Ուռուցքը շնչափողի երկարութեամբ արագ աճում է, կենդանին յաճախ վայր է ընկնում, սխտւմ է արտադրել արիւնախառն կղկղանք և մեծ մասամբ խեղտամահ լինում: Շատ քիչ է պատահում, որ սիրաբախտով հիւանդացած խոզը առողջանա. հիւանդութիւնն էլ երկար չի տևում—12—24 ժամ, որից յետո անզի է ունենում մահը:

ՄԱՐԳԻ ՍԻՐԻՐԱԽՏ

Երբեմն անզոլուշութիւնից մարդն էլ է հիւանդանում է սիբիրախտով: Մարդիկ ամենից աւելի շատ վարակոււմ են սիբիրախտի թոյնով կաշւի վրա եղած վերքի, քերժւայքների միջով: Հիւանդանում են մեծ մասամբ անասուններ քերթոյները, կաշեգործները (դաբաղները), հովիւները, պայտարները (նալբանդ), բուրդ ու մազ մաքրողները ու սրանց մշակութեամբ պարասողները:

Մի տեղ մազործի մէկը մորթել է սիրաբախտով հիւանդ եզանը և նրա փորոտիքով կերակրել է խոզերին, որոնք բոլորն էլ շու-

տով մեռել են սիրաբախտից: Մսագործը քերթել է մեռած խոզերի մազերը, նրանց ճարպը ծախել է, իսկ զիակները թաղել բանջարանոցում: Երեք օրից յետո ինքը մեռել է սիրբախտից, իսկ մի շաբաթից յետո նրա կինը, որովհետև օգնել էր աճումնուն յիշած գործում,

Մի այլ տեղ սիրբախտով հիւանդացել է գիւղացու կովը: Տէրը շտապել է մորթել այդ կովը, մնի մի մասը ինքն և իր ընտանիքն են կերել, իսկ մնացած մասը ծախել է հարեաններին: Սրա հետեանքն այն է եղել, որ հինգ մարդ հիւանդացել է և երկուսը մեռել:

Մի այլ տեղում սիրաբախտից վարակուել և մեռել է 6 մարդ, որովհետև սատկած կենդանիների կաշի են քերթել:

Սիրաբախտով սաստիկ ծանր կերպով հիւանդացել են նաև երկու հովիւ: Հետազոտութիւնը ցոյց է տուել, որ այդ հովիւները սիրբախտից մեռած ոչխարների մորթի են քերթել և ճարպն էլ հանել:

Սիրբախտի ժամանակ մարդու կաշուի վրա հէնց այն տեղում, որտեղ թափանցել է սիրբախտի վարակիչ նիւթը, երևում է մի փոքրիկ կարմիր բիծ և նրա մէջ մի սև կէտ: Այդ բիծը սաստիկ քոր է գալիս, յետո դուրս է գա-

լիս բշտիկ, սրա ծայրին գոյանում է մի փաւփաշտիկ, որը սկզբում լցուած է լինում բաց, իսկ յետո մութ կարմրագոյն հեղուկով: Բշտիկը սաստիկ կսկծում է և յաճախ քորելիս փաւփաշտիկը պոկում է. երբեմն էլ մի օրից յետո փաւփաշտիկն ինքն իրեն արաքում է և նրա տեղը մի մթնադոյն խոց է գոյանում, որը շատ ցաւում է: Յաճախ հիւանդութիւնն աւելի առաջ է գնում, երբ իր ժամանակին բժշկական օգնութիւն հասցրած չեն լինում. լինում է ջերմ, թուլութիւն, յոդերում սաստիկ ցաւեր, գլխի պտոյտ: Երբ այդ հիւանդութիւնը մարդի է պատահում, սաստիկ առքութիւն է առաջ բերում. հիւանդը զառանցում, մինչև իսկ ուշագնա է լինում ու երկար տանջուելուց յետո մեռնում է: Հիւանդութիւնը տևում է 5—8 օր:

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՅՈՒՅԻՉ ՄԻՉՈՅՆԵՐ

Դիակի թաղման կերպը: Նախընթաց գլուխներից մէկում մենք տեսանք, որ վարակման գլխաւոր աղբիւրը սիբիրախտով վարակուած կենդանու արտաթորութիւններն են, նրա խոցերի թարախը. սատկելուց յետո սիրբախտաւորի դիակն էլ շատ վտանգաւոր է, ուստի և անհրաժեշտ է հնար եղածին չափ

շուտով հոքս տանել զիակը վերցնելու մասին: Դիակը պէտք է թաղել կաշին չքերթած ճանապարհներից, արօտատեղերից և անասունները ջրելու տեղերից հեռու, մի բարձր և չոր տեղ երեք արշին խորութիւնից ոչ պակաս փոսի մէջ: Հակառակ դէպքում հողի միջի երկրախայրերը դուրս կբերեն երկրի միջից այդ հիւանդութեան բակտերիաները, որոնք քամու և փոշու միջոցով կտարածուեն բոյսերի վրա և այնտեղից հեշտութեամբ կանցնեն կենդանիների ստոմքսը և կվարակեն: Դիակը փոսն իջեցնելուց յետո լաւ կլինի վրան $1\frac{1}{2}$ վերջով կիր կամ նափտ լցնել ու այրել, որպէս զի նրա վրա եղած կաշին փչանա: Փոսի շուրջը եղած անխաքութիւններն ևս պէտք է լցնել փոսի մէջ և ապա հող կամ կիր ածել վրան: Գերեզմանի վրա մի արշին բարձրութեամբ հողաբլուր պէտք է բարձրացնել, որպէս զի գայլերն ու շները չկարողանան գերեզմանը բացանել: Եթէ հողաբլուրի վրա քարեր էլ դրուեն, աւելի անվտանգ կլինի: Այս բոլորից յետո հարկաւոր է գերեզմանները լաւ ցանկապատել, որպէս զի անասունները և գազանները չկարողանան մօտենալ: Դիակն այդպիսի խորութեան մէջ թաղելով կարելի է յուսալ, որ նրա արեան մէջ եղած սիբիրախտի վարակիչ նիւթը կբայ-

քայուի, որովհետեւ սիբիրախտի բակտերիաները օդի պակասութեան պատճառով զիակի մէջ այդպիսի փոսում անկարող են ապրել և անհրաժեշտօրէն պէտք է ոչնչանան: Թէ՛ ցանկապատերը և թէ՛ գերեզմանները պէտք է ամեն տարի ուղղել:

Ախտահանութիւն. Դիակն այս կերպ թաղելուց յետո հարկաւոր է մաքրել, ախտահանել այն բնակարանները, որտեղ եղել է հիւանդ և մեռած կենդանին: Բոլոր այն տեղերից, որտեղ հիւանդ կենդանին կանգնել կամ ման է եկել, մանաւանդ, որտեղ ընկած է եղել զիակը—ախոռում կամ արօտներում—հիւանդ կենդանու թափթփած արտաթորութիւնները այրել կամ թաղել հողի մէջ խորը, նախօրօք իրան լցնելով կրածուր (մի մաս կիր 4 մաս ջրի մէջ բանալով): Նոյն կերպ պէտք է վարուել նաև կերի մնացորդի ու տակի փուածքի հետ (խոտ, դարման, ծղօտ). աւելի լաւ է, շաղ տալ այդ տեղերը չհանգցրած (անշէջ) կիր կամ կրակաթ: Ով կարող է, թող շաղ տա կարբօլաթիթուտի կամ սուլիմի լուծածքով (2 մաս սուլիմա 1000 ջրի հետ) անասնաբոյժի խորհուրդով: Ախտատան պատերն ու առաստաղը նոյնպէս պէտք է տխտահանել կամ կրածուր ցանելով կամ յիշած լուծածքով:

Եթէ անասունների բնակարանների յատակը տախտակահամ է, հարկաւոր է վերցնել և տախտակները և նոյն իսկ տակի հողից մի Յ վերջոյ քանդել և տանել փոստւմ խորել:

Եթէ այս բոլոր միջոցները կանոնաւորապէս չգործադրուեն և մի որևէ տեղում, բաւուր կամ ախտուրմ մնացած լինի վարակիչ թոյնը, շատ շուտով նորից առաջ կգա այդ հիւանդութիւնը և այսպէս մի քանի տարի շարունակ նոյն տեղերի ձիերը և այլ անասունները ենթակա կլինեն այդ աւերիչ հիւանդութեանը: Սարքերը, սանձերը և այն բոլոր առարկաները, որոնք այսպէս թէ այնպէս շփումն են ունեցել վարակուած անասունների հետ, հարկաւոր է երկու անգամ լուանալ տաք ձովաջրով և վրաները առատ կուպր քսել: Աւելի շատ կասկածելիները հարկաւոր է այրել, կովկիթները, ջրամանները, տաշտերը և ուրիշ առարկաներ, որոնք նոյնպէս շփումն են ունեցել հիւանդների հետ, եթէ փայտէ են, աւելի լաւ է այրել, իսկ եթէ երկաթէ են, անհրաժեշտ է կրակի մէջ հրաշէկ անել: Անհրաժեշտ է նաև լաւ լուանալ, ախտահանել կամ նոյն իսկ այրել այն սայլը, որի վրա դիակը փոխադրել են գերեզմանատուն:

Սիրբիրախտի զարգացման վրա պակաս ազ-

դեցութիւն չունի նաև սիրբիրախտից մեռած կենդանիներից նոր քերթած կաշին, նրանց ոսկրերը, բուրդը, մազերը և այլն: Ուրեմն պէտք է զգոյշ լինել կաշու գործարաններից, բուրդ լուանալու, անասուն քերթելու տեղերից:

Անասունների հանգիստը. Եթէ սիրբիրախտն առաջին անգամ յայտնուել է ձիերի մէջ, առողջ մնացած ձիերին չպէտք է շատ աշխատեցնել, ծանրաբեռնել գործով, մինչև իսկ աւելի լաւ կլինի բոլորովին դադարեցնել նրանց աշխատանքը զոնէ մի շաբաթի չափ և այդ ժամանակամիջոցում լաւ կերակրել: Նկատուած է, որ մաշող աշխատանքը և վատ սնունդը աւելի տրամադիր են դարձնում կենդանիներին հեշտ ըմբռնելու սիրբիրախտի վարակը:

Արօտատեղերի փոխելը. Եթէ հիւանդութեան դէպքեր են պատահել եղջիւրաւոր անասունների կամ ոչխարների մէջ, պէտք է աշխատել, զոնէ առժամանակ, տեղափոխել նրանց ուրիշ արօտատեղ: Այն դէպքում, երբ գիւղում այս հիւանդութիւնից մի քանի անասուն է կոտորուել, հարկաւոր է ամբողջ հօտը 6—7 օր շարունակ բակերում կամ գոմեմերում պահել, իսկ յետո մի նոր արօտատեղ տանել արածեցնելու: Այս միջոցն չէն նշանակու-

Թիւնն ունի, որ զօմերում պահելով կենդանիներին, կարելի է միշտ աչքի տակ ունենալ նրանց և եթէ նրանցից մէկը հիւանդանա, խակոյն պէտք է բաժանել միւսներին: Բացի այդ, զօմերում նրանք աւելի պաշտպանուած կլինեն ճանճերի, բռտերի և այլ միջատների խածելուց:

Ճահիճները ցամաքեցնելը. Անհրաժեշտ է նաև արօտներում եղած ճահիճները ցամաքեցնել, որովհետև սովորաբար այդպիսի տեղերում աւելի լաւ է զարգանում այս հիւանդութիւնը: Եթէ զիւղի արօտները ցած հարթիւ թիւների վրա են և ճահճային, հարկաւոր է անասուններին տեղափոխել մի աւելի բարձր և չոր տեղ: Ծատ անգամ այս միջոցը միանգամից դադարեցնում է անասունների կոտորածը: Եթէ չոր արօտներ չկան, աւելի լաւ է մինչև հիւանդութեան դադարելը անասուններին բախերում պահել և չոր կերով կերակրել: Եթէ մի զոմի մէջ անասուններից մէկը հիւանդացել է, սրանց երբէք չպէտք է դաշտ թողնել, այլ անհաժեշտ է 4 օր մի ուրիշ տեղ պահել և տեսնել թէ արդե՞օք նրանց մէջ հիւանդութեան նշաններ չեն նկատուում:

Հիւանդ անասունները համար առանձին տեղ պատրաստելը. Եթէ հօտի մէջ հիւանդ անասուններ շատ երևան, այդ հօտը պէտք է

զիւղից դուրս մի տեղ պահել, որ հեռու լինեն ուրիշ հօտերից, իսկ նրանց խնամելու համար մի առանձին մարդ պէտք է վարձել, որը ամբողջ բժշկութեան ընթացքում երբէք զործ չպէտք է ունենա առողջ կենդանիների հետ: Ստակածներին պէտք է նոյն տեղում խոր թաղել, ինչպէս վերև ասել ենք, Այդպիսով ազատուած կլինէք զիակները բակից գերեզման տանելուց, որ վտանգաւոր է, որովհետև թէ՛ զիակը տանող ձին և թէ՛ սայլի վրա դնող մարդիկ էլի երբեմն կարող են վարակուել:

Եթէ անասնատէրն ինքը պէտք է խնամք տանի իր հիւանդ անասունների վրա, պէտք է նախ ձեռներին իւղ քսի և ապա զործ սխի. զործը վերջանալուց յետոյ հարկաւոր է ձեռները և երեսը սապոնով լուանալ: Ձեռների վրա կտրուածքներ կամ վերքեր ունեցողները չպէտք է խնամք տանեն սիբիրախտով հիւանդ անասուններին, որովհետև հեշտութեամբ կարող են իրանք էլ վարակուել:

ՀԻՍՆԴ ԿԵՆԴԱՆԻՆՆԵՐԻՆ ԲԺՇԿԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ.

Կենդանուն սիբիրախտից բժշկելու համար մի հաստատ միջոց չկա: Սիբիրախտի մեր

նկարագրած երեք տեսակներից բժշկել կարելի է միայն երրորդը, այսինքն՝ դանդաղընթաց տեսակը, որը յաճախ պատահում է մեծ եղջիւրաւոր անասուններին և ձիերին: Միայն չպէտք է ուշացնել և իր ժամանակին միջոցներ ձեռք առնել: Հէնց որ սիրիւրախառը յայտնուեցաւ, հիւանդներին պէտք է առանձնացնել առողջներից: Առողջ կենդանիներին հարկաւոր է օրական 2—3 անգամ լողացնել սառն ջրով, խմեցնել մաքուր ջուր, որի մէջ առաջուց լաւ կլինի մի քիչ քացախ կամ բորակ (селитра) աւելացնել (մի վեղրօ ջրի մէջ 7 մնխալ), իսկ հիւանդ կենդանիներին պէտք է տեղաւորել մի հով տեղ, կերակրել հիւթալի կերով, խմեցնել մաքուր ջուր (ջրին կարելի է խառնել աղաթթու) և չբանեցնել: Եթէ հիւանդութիւնը սրնթաց բնաւորութիւն ունի, պէտք է արիւն առնել (մեծ եղջիւրաւոր անասուններից 8—12 գրվ., մանրերից— $\frac{1}{4}$ —1 գրվ.):

Սիրիւրախոի ժամանակ շատ կարեւոր է խելացի եղանակով խնամք տանելը: Խորհուրդ ենք տալիս հիւանդ կենդանուն, մանաւանդ եթէ սաստիկ ջերմում է, օրական 2—3 անգամ լաւ լողացնել սառն ջրով, կամ սառն ջրի մէջ թրջած տոպրակներով մարմինը փաթաթել և կամ նստեցնել ուղղակի սառն ջրի մէջ, յետո

լաւ չորացնել մարմինը, սրբել, տրորել չոր ծղոտով ու տաք ջուրով լաւ փաթաթել: Եթէ հիւանդ կենդանու մարմնի վրա ուռուցքներ են դուրս եկել, չպէտք է լողացնել: Մարմինը կարելի է շփել նաև բեւեկնի իւղով (СКИПИАРЪ) կամ քացախով:

Սիրիւրախո բժշկելիս դեղերի վրա չպէտք է մեծ յոյսեր դնել: Հէնց առաջին անգամ հիւանդութիւնը երեւալուն պէս պէտք է անմիջապէս դիմել մի հմուտ և փորձուած անասնաբոյժի: Աւելի անհրաժեշտ է այս բանը, երբ հարկաւոր է լինում ուռուցքներն այրել, ճեղքել, կտրատել և անդամահատութիւն առնել:

ՍԻՐԻՐԱՒՈՒ ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՅՈՒՅԻՉ ՊԱՏ-
ԻԱՍՏՄԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՉԵՈՒԲ Ա-
ՌԱՉ ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՕԳՈՒՑ-
ՆԵՐԸ.

Վերև առաջ բերած բոլոր միջոցները գործադրւում են միայն այն դէպքում, երբ սիրիւրախո պարբերաբար, այսինքն ամեն տարի չի պատահում, այլ միայն պատահաբար է եղել: Իսկ եթէ անդումն անասունների մէջ սիրիւրախո հիւանդութիւնը յաճախ կամ մինև

իսկ ամեն տարի է պատահում, մի խօսքով. եթէ մի տեղ սիրբիրախտը բուն է դրել, այն ժամանակ բոլոր վերև յիշած միջոցները անկարող են հիւանդութիւնը դադարեցնել: Այսպիսի դէպքում կենդանիներին ցաւից փրկելու համար լաւ նախազգուշացնող միջոցն է նախազգուշացուցիչ պատուաստումը:

Վաղուց արդէն յայտնի է, որ սիրբիրախտով մէկ անգամ հիւանդացած ու առողջացած կենդանին մի առ ժամանակ այլ ևս նորից չի հիւանդանում, ուրիշ խօսքերով. սիրբիրախտի թոյնը այլ ևս չի ներգործում նրա վրա:

Այս նախապատուաստումը ահագին օգուտներ է տուել արդէն աշխարհին. նրա միջոցով միլիոնաւոր կենդանիներ փրկուում են այս սարսափելի ցաւից: Պատուաստումը կատարուում է այժմ ամեն տեղ ամբողջ հողազնդի վրա և անհրաժեշտ է, որ այսուհետև այդ փրկարար միջոցը գործադրուի մեր մէջ ևս և դրանով մեր խեղճ զիւղացու տաւարը փրկուի կոտորումից:

Պատուաստի սուաջին փորձերը կատարել է Փրանսիացի դեանական Տուստենը և հետևանքը յաջող է դուրս եկել, այսինքն. պատուաստած կենդանիները նորից սիրբիրախտով չեն

հիւանդացել: Բայց այդ միջոցը մշակեց ու լայն ծաւալով գործադրեց երևելի զիտնական Պատտոր, իսկ նրանից յետո նաև ուս գետնական Յինկովսկին:

Պատուաստումը ներկայումս Ռուսաստանի շատ նահանգներում, մանաւանդ հարաւային մասերում գործադրուում է շատ ընդարձակ չափով: Պատուաստում են ուխարներին, եղջիւրաւոր անասուններին և ձիերին: Պատուաստ կարող են անել այն մարդիկ, որոնք գործնականապէս լաւ սովորել են այդ գործը: Ահա այս է պատճառը, որ այսպիսիները սովորաբար նշանակուում են կամ բժշկական դեպարտամենտի, կամ անասնաբուժական ինստիտուտի կամ այլ հաստատութիւնների կողմից:

Պատուաստելու համար գործ է ածուում մի տեսակ հիւթ, որ վերցնում են հիւանդ կենդանիներից ու առանձին կերպով պատրաստում մշակում: Մենք այստեղ աւելորդ ենք համարում մանրամասն նկարագրելու, թէ ինչպէս է պատրաստում այդ հիւթը և ինչպէս է կատարում պատուաստումը. կասենք միայն, որ մասնադէտ-անասնաբոյժերը այդ հիւթը առանձին գործիքի մէջէն լցնում ու սրսկում կենդանու կաշու տակ, ինչպէս այդ արում է մի քանի երեխայական վարակիչ ուրիշ հիւան-

«ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԻԿ ԹԵՐԹ» II ՇՐՋԱՆ 1907/8

Կիսամսեա նկարագարդ հանդէս 6 նոյնպէս նկարագարդ զբը-
քոյկներով և ուրիշ ձրի յաւելածներով:

(Տարին սկսուում է Հոկտեմբերի 1-ից)

Տարեկան բաժանորդագիրն է 2 ռ. 50 կ. Արտասահման 8 Ֆր.
Հասցէն. Тифлисъ, редакция «Арогджапаик Терт»
Արտասահ. Tiflis. Rédaction «Arogdjapaik Tert»

Կ-ր Կ. Արժուուում հրատարակչութիւններ.

- 1) Ժանտախտ (մի քանի օրինակ միայն) 20 կ.,
- 2) Խողերախի մասին (սպառ.), 3) Խողերա (սպառ.)
- 4) Հիպնոտիս, հատ. I. (սպառուած) 25 կ.
- 5) Հիպնոտիս, հատ. II. 15 կ., 6) Դպրոցա-
կան առողջապահութիւն (պատկերազարդ) 50 կ.
- 7) Առողջ երեխաների խնամատարութիւն 25 կ.
- 8) Սիֆիլիս, Կակուղ շանկը, Սուսունակ 25 կ.
- 9) Թշուառների բարեկամ բժիշկ Հասալ 20 կ.
- 10) Ամուսնութիւն 75 կ.
- 11) Աղջիկ (առողջ. և բարոյագրիտակ. էախուղ) 75 կ.

ԳՅԿԻ ԳՐՈՅՆԵՐԸ

- № 1. ՄԻ ԽՄԻՐ, երկ. տ. (նկարներով) 5 կ.
- № 2. ՎԱՏ ՅԱԻ (նկ. սպառուած) . 6 կ.
- № 3. ՎԱՐԱԿԻԶ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՆ-
ԲԸ ԷՒ ՆՐԱՆՅ ԹՈՅՆԸ (23 նկ.) 15 կ.
- № 4. ԹՈՔԱԽՏԿԱՄ ԲԱՐԱԿԱՅԱԻ (նկ.) 10 կ.
- № 5. ԴՈՂԷՐՈՅՔ ԿԱՄ ՄԱԼԱՐԻԱ (նկ.) 5 կ.
- № 6. ԻՆՖԼՈՒԷՆՅԱԿԱՄ ՆՈՐ ՅԱԻ (նկ.) 3 կ.
- № 7. ՄԻ ԾԽԻՐ 5 կ.
- № 8. ՆՈՐԱԾԻՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՀԻ-
ԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (նկ.) . . . 5 կ.
- № 9. ՎԱՏ ՅԱԻ ԿԱՄ ՍԻՖԻԼԻՍ, երկրորդ
հրատարակ. Ա մասն (9 նկ.) 20 կ.
- № 10. ՎԱՏ ՅԱԻ ԿԱՄ ՍԻՖԻԼԻՍ Բ մասն 15 կ.
- № 11. ԾԱՂԻԿ ԵՒ ՊԱՏՈՒԱՍՏ . . . 15 կ.
- № 12. ՅՂԻ ԿՆՈՋ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹ.
հեղ. բժշպ. Գր. Տէր-Գրիգորեանի 10 կ.
- № 13. ԽՈՒՆԵՐԱԻ ՄԱՍԻՆ 15 կ.
- № 14. ՍԻՔԻՐԱԽՏ, հեղ. Գ. Ղազարեանցի. 7 կ.

1. որս են տեսել «Յժշկի թերթիկներ». № 1 Կի՛ խմբ.
№ 2 «Նոսեր ծնողկաններին» ծախ. 100-ը 1 ռ. Կիմե՛լ խմբ.

Հեղինակի հասցէն. Мусулусъ, Д-ру В. М. Арцруни